

הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2022/23

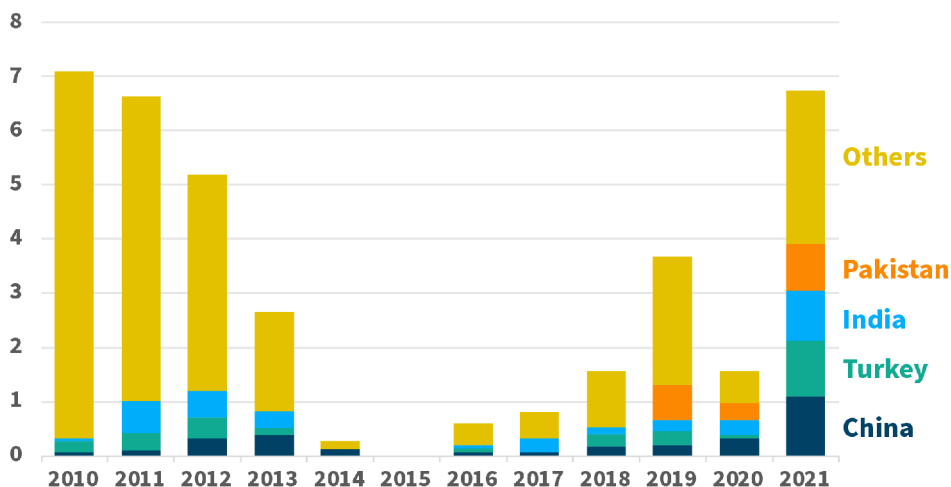
עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
עורך: ד"ר זיו רובינוביץ

מצרים והמים הכלכליים (EEZ) שלה במזרח הים התיכון

שלמה גואטה

בסוף חודש ספטמבר 2022 התפרסמה ידיעה חדשותית שלפיה טורקיה הפכה בשנת 2022 ליבואנית הגדולה ביותר של גז טבעי נוזלי ממצרים, מתוך עשר המדינות שאליהן מייצאת מצרים גז נוזלי טבעי.¹ על פי ידיעה זו, בשלושת הרבעונים הראשונים של 2022 ייצאה מצרים לטורקיה כ-880,000 טונות גז נוזלי טבעי בהיקף כספי של 1.1 מיליארד דולר.

Source: Kpler LNG Service (data for the whole year, estimated on December 30, 2021).

איור 1: ייצוא הגז הטבעי הנוזלי המצרי (במיליוני טונה LNG) למדינות שונות בשנים 2010–2021²

מאיור 1 עולה כי ייצוא הגז הטבעי הנוזלי ממצרים לטורקיה הולך וגדל. הגם שאין עדיין נתונים סופיים לשנת 2022, מסתמן כי טורקיה היא היבואנית הגדולה ביותר מבין שאר המדינות היבואניות בשנה זו. אפשר להעריך כי היקף הייצוא המצרי לטורקיה עומד על שיא של כמעט מיליון טונות, ובהיקף כספי העולה על 1.1 מיליארד דולר. זאת, למרות מתיחות ויריבות הקיימות בין שתי המדינות, כפי שיפורט בהמשך.

שוק האנרגיה והגז מושפע בעיקרו משיקולים כלכליים של רווח והפסד, ואיננו מושפע משיקולים מדיניים או אידאולוגיים. הראיה, שמתוחות בין מדינות אין פירושה היעדר סחר ביניהן גם בתחום גז, כפי שאנו למדים מדוגמת הסחר בין טורקיה למצרים, או אפילו אספקת גז ישראלי דרך מצרים לירדן וממנה לסוריה ולבנון.

¹ [.Mahmoud Gamal, Twitter, September 28, 2022](#)

² [.Nikos Tsafos, Twitter, December 30, 2021](#)

כאמור, בין מצרים לטורקיה קיימות מאז הדחתו של הנשיא מוחמד מורסי (איש תנועת האחים המוסלמים במצרים) ב-2013 יריבות ומתיחות. בשלוש השנים האחרונות, מאז סוף 2019, החריפה המתיחות בין השתיים, על רקע מלחמת האזרחים בלוב, עת טורקיה יזמה חתימה על הסכם מים כלכליים משותף עם ממשלת ההסכמה הלאומית בטרפולי (GNA במערב לוב). ההסכם עורר מתיחות עם מצרים שתומכת מצידה בממשלת הצבא הלאומי הלובי בטוברוק ובנגזי (LNA בלוב המזרחית).³ הסכם המים הכלכליים בין לוב לטורקיה עורר כפי שנראה בהמשך מתיחות בנוגע למים הכלכליים של יוון וקפריסין.

בהקשר זה ועל רקע המתיחות בעניין תיחום המים הכלכליים במזרח הים התיכון יצוין כי למצרים יש הסכם לתיחום מים כלכליים בינה לבין קפריסין, ובינה ובין יוון, וכן הסכם דה־פקט בינה לבין ישראל.

הינה כי כן, למרות היריבות והמתיחות על רקע פוליטי, הרי במישור הכלכלי יחסי מצרים–טורקיה לא נפגעים. אדרבא, הם ממשיכים לפרוח, ובתוך כך ניצלה מצרים את היתרון הגדול שלה במזרח הים התיכון, כשהשכילה להקים שני מתקני הנזלת גז משמעותיים בגודלם בחופיה שבים התיכון: מתקן הנזלה Idku ומתקן הנזלה Damietta שהופעל מחדש בשנת 2021, לאחר הפסקה של כשמונה שנים,⁴ לאור הביקוש הגובר לגז נזלי, ועוד מתקן מסוף/אחסון של גז טבעי המצוי בעין אל־סוחנה שבצפון מפרץ סואץ.

ללא קשר ליחסי טורקיה–מצרים וקשרי המסחר המתקיימים ביניהן, לרבות בתחום הגז הטבעי, ברור מאליו כי היתרון שיש למצרים בתשתיות לצורך הנזלה ואחסון של גז טבעי עומד לזכותה בימים אלה לנוכח מלחמת רוסיה–אוקראינה, אשר גורמת לחוסרים ופערים בצריכה הנחוצה למדינות מערב אירופה. מצרים רואה כיום עצמה כספקית של גז טבעי נזלי למדינות אירופה ומדינות באסיה, עד כדי כך שהיא מפחיתה את צריכת הגז המקומית במטרה להגדיל את העודפים לייצוא, בעיקר לאירופה. זה נובע מכך שהאירופים מוכנים עתה לשלם מחיר גבוה מאוד על גז נזלי, במיוחד בחודשי החורף של שנת 2022/2023.

שר משאבי הגז ונפט של מצרים, טארק אל מולה, אמר ביוני 2022: "אנו להוטים להגביר את ייצוא ה־LNG לאירופה: יש לנו תוכניות שאפתניות לתאם עם מדינות שכנות במזרח הים התיכון כדי לענות על הביקוש המוגבר מהאיחוד האירופי, ומהעולם ל־LNG בשנים הקרובות".⁵

החרה אחריו במחצית השנייה של ספטמבר 2022, שר האוצר המצרי מוחמד מאייט כשהצהיר על הכנסה חודשית של 500 מיליון דולר מייצוא גז טבעי, בשאיפה להעלות את ההכנסות ל־1

³ ביאנקהמריה ואלורטיגארה, "האם המלחמה באמצעות שליח (פרוקסי) בלוב הופכת לשלום באמצעות שליח?", בתוך: עוזי רבי וטלי טוני מרקו (עורכים), *צומת המזרח התיכון*, 6 ביוני 2021.

⁴ *Egypt exported 30 LNG shipments from Damietta, Idku plants in Q1 2021*, Energy Egypt, April 11, 2021.

⁵ *Egypt's natural gas, LNG export revenues double in first four months of 2022*, Energy Egypt, June 1, 2022.

מיליארד דולר מדי חודש. מצרים דוחפת למקסם את ייצוא הגז הטבעי שלה כדי להשיג הכנסות במטבע חוץ לאחר שנקלעה ללחץ פיננסי עקב השפעת המלחמה באוקראינה.⁶

הממשל המצרי אומר שייצוא הגז הוגבר לאחר שהציגה תוכנית קיצוב חשמל באוגוסט – היינו תוכנית לצמצום הצריכה הפנימית כדי להפנות עוד גז לייצוא. כדי שהמצרים יוכלו לעמוד ביעד של 1 מיליארד דולר יהיה עליהם להמשיך לצמצם את הצריכה המקומית, אך בד בבד גם להגביר את התפוקה של משאבי הגז העצמיים. נוסף לכך, מצרים תצטרך להגדיל את כמות הגז הזמינה על ידי הגדלת יבוא גז מישראל או מקפריסין, להנזילו במתקנים העומדים לרשותה, ובהמשך לייצאו לשווקים הבין-לאומיים במחירים גבוהים יותר.

לאחר דברי ההקדמה אלו, מן הראוי לסקור ולנתח את "המים הכלכליים" של מצרים במזרח הים התיכון. בתחומי מים כלכליים אלה מצויים עיקר מרבצי הגז הגדולים של מצרים – מאזור אל-עריש שבצפון סיני במזרח, ועד הגבול הימי עם לוב במערב. עתודות הגז במצרים גדלו בשנים האחרונות פי שמונה לעומת העתודות שהיו ידועות בין השנים 2010–2014. עתודות הגז הידועות כיום עומדות על 36.8 טריליון רגל מעוקב,⁷ ולדעתי עוד היד נטויה.

משאב זה של מרבצי גז שופעים במזרח הים התיכון הוא אחד ממקורות ההכנסה העיקריים של מצרים יחד עם ההכנסות מתעלת סואץ, שאף הוא מקור הכנסה חשוב למצרים. בתעלה עוברים 12% מהמסחר העולמי וביולי 2022 רשמה תעלת סואץ (מצרים) את ההכנסות הגבוהות ביותר אי פעם, 704 מיליון דולר. גידול זה בהכנסות עלה מ-531.8 מיליון דולר בחודש המקביל אשתקד, עלייה של 172.2 מיליון דולר או 32.4 אחוזים.⁸

הדעת נותנת כי מרחב המים הכלכליים של מצרים במזרח הים התיכון ובעתיד גם בים האדום, שהם נכס אסטרטגי בעל חשיבות ברמה הלאומית עבור מצרים, יש בהם כדי להסביר, בין השאר, את ההתעצמות המואצת של חיל הים המצרי ופיתוח הנמלים הצבאיים במשך העשור האחרון.⁹

בהיות ישראל מדינה שכנה למצרים, שהיא ביחסי שלום איתה, ראוי שתביא בחשבון היבטים של שיתופי פעולה עם מצרים גם בהיבט הכלכלי-מסחרי וגם בהיבטים של אבטחה והתמודדות עם איומים חיצוניים, כגון ארגוני טרור או מדינות תומכות טרור, או שניהם.

⁶ "Egypt Reports \$500 Million Monthly Income from Natural Gas Exports", *Pipeline and Gas Journal*, September 22, 2022.

⁷ היבא זין, "הפיכתה של מצרים למרכז אנרגייה אזורי באמצעות פרויקט מתקני הגז, בשמונה השנים האחרונות", *Almarsad Almasry*, 8 ביוני 2022, (תרגם מערבית: משה אוזן).

⁸ שי חיות, "קבלו את הנתונים על תעלת סואץ החדשה", *COB*, 13 באוגוסט 2022.

⁹ יצחק ורדי ושלמה גואטה, "ריאיון עם פריק (אלוף ימי) אחמד ח'אלד מפקד חיל הים המצרי היוצא", המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2 בפברואר 2022.

מים כלכליים במזרח הים התיכון – הסכמות, מחלוקות ומתיחויות

לאורך חופי מזרח הים התיכון שוכנות מדינות שלהן אזורים כלכליים בלעדיים (Exclusive Economic Zone – EEZ), הידועים גם כ"מים כלכליים" (Economic waters). חלק מאזורים אלו מוסכמים בין המדינות אך אחרים עדיין נתונים במחלוקת. מצרים היא אחת המדינות שמרחב המים הכלכליים שלה מוסכם עם רוב שכנותיה. עם חלקן יש הסכמה דה־יורה, ועם החלק האחר הסכמה דה־פקטו.

טבלה 1 מפרטת את רשימת המדינות במזרח הים התיכון שאליהן ניתן לייחס מרחב של "מים כלכליים" והן: קפריסין, יוון, טורקיה, מצרים, ישראל, לבנון, סוריה ואף שטח קטן של הרשות הפלסטינית מול רצועת עזה. כפי שעולה מטבלה 1 המים הכלכליים של מצרים במזרח הים התיכון משתרעים על שטח של כ־236 אלף קמ"ר שהם כ־19% מכלל שטחי המים הכלכליים במרחב זה. עוד יצוין כי לאחרונה מסתמן פוטנציאל עתידי של מצרים למציאת מרבצי גז גם בים האדום. זאת לאחר שהתפרסמו מכרזים לחיפוש גז בעשרה מתחמים מצפון הים האדום ועד הגבול עם סודאן, ואף נבחרו חברות זכות בשלושה מתחמים.¹⁰

טבלה 1: שטחי ה־EEZ של מדינות הים התיכון

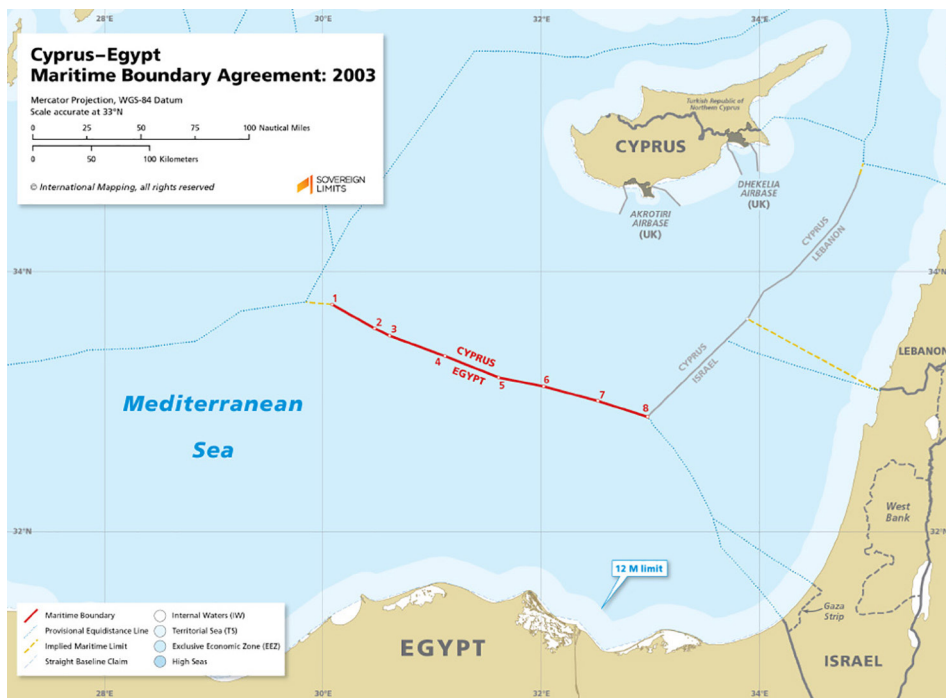
שטח EEZ	שטח קמ"ר	שטח %
פלסטין	1,668	0.001%
סוריה	10,181	1%
לבנון	19,261	2%
ישראל	20,090	2%
קפריסין	98,044	8%
EEZ משותף טורקיה-לוב	107,000	9%
מצרים	235,895	19%
טורקיה	255,744	21%
יוון	493,235	40%
שטחי EEZ כולל השטח המשותף טורקי-לובי שהוכרז	1,247,117	100%

בין קפריסין למצרים נחתם ב־17 בפברואר 2003 הסכם לתיחום המים הכלכליים ביניהן שזכה לאישור האו"ם.¹¹ בהקשר זה יצוין כי לימים, בדצמבר 2010, אף ישראל חתמה על הסכם מים כלכליים עם קפריסין.¹²

¹⁰ בנושא זה אודות הפוטנציאל המצרי לפיתוח ומציאת גז טבעי במים הכלכליים של הים האדום, ראו: שלמה גואטה, "מים כלכליים" (EEZ) במרחב הים האדום סיכויים וסיכונים", בתוך: שאול חורב וזיו רובינוביץ (עורכים), הערכה אסטרטגית ימית לישראל 2021/22 (חיפה: המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2022), עמ' 185–203.

¹¹ [Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone](#), February 17, 2003.

¹² יובל יועז, "ההסכם עם קפריסין בנוגע לגבול הימי יעוגן בחקיקה", גלובס, 17 בדצמבר 2013; וכן אבי בר־אלי, "ישראל וקפריסין הסכימו על גבול המים הכלכליים", דה מרקר, 19 בדצמבר 2010.

איור 2: מפת ההסכם לתיחום ה"מים הכלכליים" בין מצרים לקפריסין משנת 2003¹³

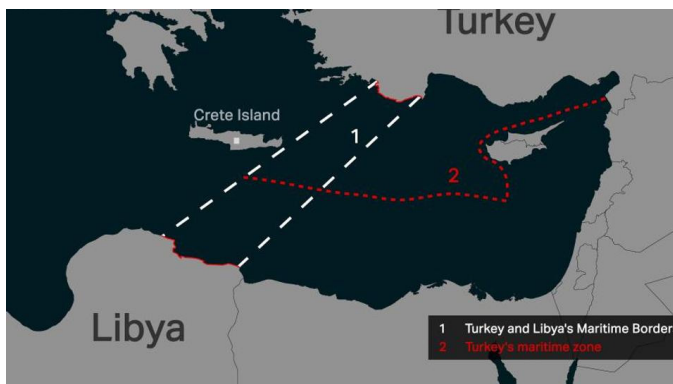
בין ישראל למצרים אין הסכם רשמי חתום לתיחום הגבול של המים הכלכליים שלהן בין היתרון. אולם בפועל יש ביניהן הבנות כי ישראל פרסמה את תחום המים הכלכליים ואת אזורי חיפוש גז ונפט וגם המצרים סימנו את השטחים שלהם. בדיונים ובפגישות עבודה עם משרד האנרגיה ומשרד החוץ הישראליים לפני מספר שנים, כהכנה לפרסום מכרז, לא היו חריגות בין ההגדרות בין המדינות, פרט לאזור אחד קטן, כנראה בגלל שוני בשיטת קביעת קו הגבול, כפי שקבעה כל מדינה.¹⁴

בסוף שנת 2019 חוללה טורקיה תפנית, במידה רבה דרמטית, בכל הנוגע להסכמות ששררו עד אז. במחצית השנייה של העשור הקודם אימצה טורקיה דוקטרינה הקרויה "המולדת הכחולה" (Mavi Vatan) שלפיה, לטורקיה יש זכויות כלכליות רבות נוספות במרחבי הים התיכון הרבה יותר ממה שמוכר לה כיום. כצעד שנועד לממש, בין השאר, את הדוקטרינה הזו, חתמה טורקיה עם ממשלת טריפולי בנובמבר 2019 הסכם הבנות המגדיר את מרחב

¹³ [Cyprus-Egypt, Sovereign Limits](#), Retrieved December 23, 2022

¹⁴ שיחה עם מר ברוך פרצמן, לשעבר ראש ענף הידרוגרפיה של חיל הים, וכן לשעבר ראש אגף רפרודוקציה קרטוגרפית במרכז למיפוי ישראל. למיטב ידיעתו של ברוך ההסכם בין ישראל למצרים אינו חתום. לדבריו המכרז פורסם ולא התעוררה בעקבות כך בעיה כלשהי מול הצד המצרי.

המים הכלכליים המשותף של שתי המדינות (איור 3 – שטח טרפזי ממרכז החוף הטורקי לחוף המזרחי של לוב).¹⁵

איור 3: מפת תיחום "המים הכלכליים" במזרח הים התיכון כולל השטח המשותף טורקי-לובי שהוכרז באופן חד-צדדי על ידי שתי המדינות.¹⁶

הסכם הבנות זה בין טורקיה לממשלת לוב בטרפולי גרם לזעזוע בקרב מדינות מזרח הים התיכון, מה עוד שהדבר התרחש בעיצומה של מלחמת אזרחים בלוב בין ממשלת טריפולי לבין ממשלת בנגאזי, כשכמובן טורקיה תמכה בממשלת טריפולי ואף שלחה לשם כוחות צבא וצי,¹⁷ בעוד שמצרים, כאמור, תומכת בממשל המזרחי של לוב.

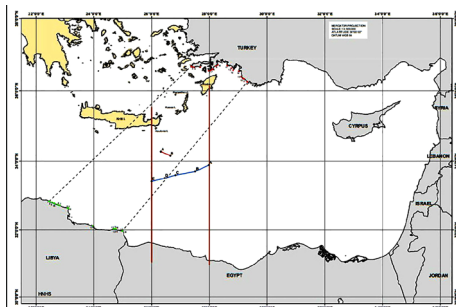
כפי שניתן לראות באיור 4 קפריסין ויוון הן הנפגעות העיקריות מהצהרת הכוונות הטורקית בעניין "דוקטרינת המולדת הכחולה", וגם שדוקטרינה זו חוצה ומבתרת את המרחב הימי הכלכלי שלהן. ההסכם הטורקי-לובי הוא, מבחינתה של טורקיה, אחד הביטויים של דוקטרינה זו.

מבחינת מצרים, הדוקטרינה הטורקית בדבר "המולדת הכחולה" שאחד מביטוייה הוא ההסכם הטורקי-לובי, איננה פוגעת במישרין במרחב ה"מים הכלכליים" שלה למעט שטח זניח, אבל מצרים הסתייגה והביעה חששות מהצעד הטורקי מאחר שהוא מביא את טורקיה להיות סמוכה מבחינה צבאית לגבולה המערבי, והוא מהווה איום פוטנציאלי על שלמות שטחי המים הכלכליים שלה בסמוך לגבולה הימי עם לוב. באיור 4 ניתן לראות כי השטח המשותף של טורקיה ולוב נוגס מעט מהשטח הכלכלי של מצרים בדופן המערבי שלו.

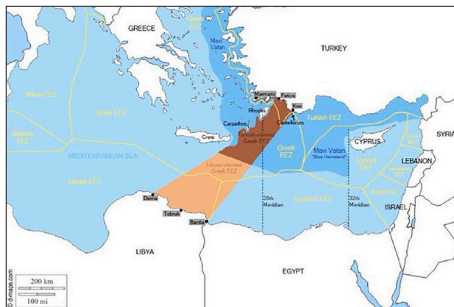
¹⁵ עמרי אילת ואיל חיות-מן, "הדוקטרינה הימית הטורקית – 'המולדת הכחולה' (Mavi Vatan)", בתוך: שאול חורב ואודי גונן (עורכים), הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2020/21 (חיפה: המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2021) עמ' 172–179.

¹⁶ שם, עמ' 178.

¹⁷ שלמה גואטה, "הצי הטורקי – תהליך התעצמותו ודוקטרינת הפעלתו", בתוך: שאול חורב ואודי גונן (עורכים), הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2020/21 (חיפה: המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2021), עמ' 155–171.

איור 5: מפת הסכם המים הכלכליים בין מצרים ליוון משנת 2020¹⁹

איור 4: השטח המשותף טורקי-לובי וקרבתו למרחב המים הכלכליים של מצרים (בפינתו הצפון-מערבית)¹⁸

זאת ועוד, הדוקטרינה הטורקית והצעד שלה מול לוב מערערים מבחינתה של מצרים האינטרסים הכלכליים המשותפים שיש לה עם קפריסין ויוון. כזכור עם קפריסין חתומה מצרים על הסכם מים כלכליים עוד משנת 2003. על רקע הצעד הטורקי הזדרזו מצרים ויוון לחתום על הסכם ביניהן בספטמבר 2020 והוא הופקד על ידי שתי המדינות בדצמבר 2020 באו"ם.²⁰

איור 6: מפת ההסכם בעניין שטחי המים הכלכליים בין יוון למצרים²¹

¹⁸ [Egypt says Turkey's seismic survey plans could encroach on its waters](#), *Keep Talking Greece*, August 2, 2020.

¹⁹ [Greece and Egypt sign historic agreement for delimitation of EEZ](#), *Keep Talking Greece*, August 6, 2020.

²⁰ @EEmerson14, Twitter, December 24, 2020: הסכם המים הכלכליים בין יוון למצרים בשנת 2020: Idir Lika, "The Greece-Egypt Maritime Agreement and Its Implications for the Greek-Turkish Dispute in the Eastern Mediterranean", *SETA Analysis*, no. 67, August 2020.

²¹ [Egypt-Greece, Sovereign Limits](#), Retrieved December 23, 2022.

במהלך שנת 2020, הביאה טורקיה לידי ביטוי ממשי את הצהרת הכוונות שלה בעניין זכויותיה למים כלכליים במזרח הים התיכון בהתאם לדוקטרינת "המולדת הכחולה" שלה, ושיגרה אוניות קידוח שלה מלוות בספינות מלחמה לביצוע סקרים וקידוחים בתחומי המים הכלכליים של יוון וקפריסין.²²

במהלך שנת 2021 ובמרבית חודשי שנת 2022 חלה רגיעה יחסית בפעילותה של טורקיה למימוש דוקטרינת "המולדת הכחולה", אולם בשבוע הראשון של חודש אוקטובר 2022, חתמה ממשלת טריפולי של לוב על שורה של הסכמים כלכליים ראשוניים עם טורקיה שכללו חיפוש אנרגייה פוטנציאלית באזורים ימיים.²³ קרוב לוודאי ש"האזורים הימיים" עליהם מדובר הם בעצם אותו שטח מים כלכליים משותף טורקי-לובי. כצפוי, אותם הסכמים חדשים מאוקטובר 2022 מעוררים התנגדות וחוסר הסכמה מצד ממשלת לוב המזרחית, כמו גם מצד יוון, קפריסין ומצרים.²⁴

מבחינת ישראל, הדוקטרינה הטורקית של "המולדת הכחולה" עלולה להשפיע על הסכם המים הכלכליים בינה לבין קפריסין משנת 2010, כמו גם להשפיע בסוגיית הנחתו של צינור גז EAST-MED (שצפוי לשרת את המדינות: ישראל, מצרים, קפריסין ויוון). ההיתכנות והכדאיות של צינור זה משתנות מעת לעת ובעיתוי הנוכחי, על רקע מלחמת רוסיה-אוקראינה ומשבר הגז באירופה, עלולות נחיצותו וכדאיותו לרבות מנקודת ראותה של מצרים כיום.

נושאו העיקרי של מאמר זה הוא מצרים, אולם אם עסקינן במרקם המים הכלכליים במזרח הים התיכון מן הראוי להזכיר את המחלוקת בין ישראל ללבנון בעניין תיחום הגבול הימי המשותף ביניהן, שהעסיקה לא מעט את הצדדים המעורבים והמתווכים בשנת 2022. בסופו של דבר הוסכם באוקטובר 2022 בין שתי המדינות הסכם הבנות שהושג לאחר מאמצים רבים בתיווכה של ארצות הברית.²⁵

מצופה שלמצרים יהיה תפקיד ישיר או עקיף במה שנוגע ליחסי הגומלין, בהקשר האנרגטי, בין ישראל לשכנותיה מצפון ומדרום, כשלב ביניים, עד שהן תגענה לעצמאות בהפקת גז. אשר ללבנון, המדובר במעורבות מצרית לשינוע גז נזולי (ייתכן אפילו שמקורו בישראל), שיועבר בצינור לירדן וממנה לסוריה ולבנון. בנוגע לפוטנציאל הכלכלי להפקת הגז מול רצועת עזה, הרי שגם כאן צפויה (ואפילו רצויה) מעורבות בעתיד של מצרים לסיוע או מעורבות להפקת הגז במרבץ הקטן של הרשות הפלסטינית הקרוי Gaza Marine.²⁶

²² לפירוט הפעילות הטורקית בנושא זה ראו: סמיון פולינוב ושלמה גאטה, "טורקיה סקרים גאופיזיים ימיים של Oruc Reis וספינות מחקר אחרות במזרח הים התיכון", המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 30 בספטמבר 2020.

²³ "Berlin: Greece 'not bound' by Turkey-Libya agreement", *ekathimerini*, October 5, 2022.

²⁴ לדוגמה התייחסות ראשונית וצפויה של יוון: LibyaMohammed, "After the Signing of Libyan-Turkish Agreement, Greece Escalates Its Position and Threatens to Use Force", *The Libya Observer*, October 8, 2022.

²⁵ על כך ראו מאמרם של בני שפנייר ואורן שפיר בכרך זה.

²⁶ על האפשרות שמצרים תהיה מעורבת בהפקת גז במרבץ הפלסטיני מול רצועת עזה, ראו: Rasha Abou Jalal, "Egypt Persuades Israel to Extract Gaza's Natural Gas", *Al-Monitor*, October 6, 2022.

התפתחות תעשיית הגז במצרים במרחב הימי

עד כה נסקרה מורכבות מרקם המים הכלכליים של המדינות השונות במזרח הים התיכון ובתוך כך הודגשה מצרים שהיא הנושא העיקרי של מאמר זה. חלק זה במאמר ידון באופן שבו מימשה ומממשת מצרים את הפוטנציאל הכלכלי הטמון במימיה הכלכליים בים התיכון.

בתחום זה עוסק משרד הנפט והמינרלים שבראשו עומד מאז ספטמבר 2015 טארק אל-מולה.²⁷ את תחום הגז הטבעי במצרים מובילה חברת האחזקות EGAS שנוסדה בשנת 2001.²⁸ מעורבות של חברות אנרגיה זרות בהפקת גז טבעי במצרים תיסקר בהמשך המאמר.

מסוף שנות ה-90 של המאה הקודמת, וביתר שאת מאז תחילת המאה ה-21, החלו להתגלות במימי הים התיכון מרבצים גדולים ומוכחים של שדות גז טבעי ימיים במרחב הימי שמשתרע בין פורט סעיד וחופי צפון סיני במזרח לבין חופי הדלתא של הנילוס ואלכסנדריה במערב, וכיום אף מערבה יותר לכיוון הגבול הימי עם לוב.

בתקופת כהונתו של הנשיא חוסני מובארק הונהגה מכסה נוקשה מאוד למחירי הגז, ובתוך כך התעקשה הממשלה המצרית שלא לשלם לחברות הגז הזרות שהפעילו את השדות יותר מאשר שני דולר ליחידת חום, תמורה שלא השתלמה לאותן חברות. הדחתו של מובארק בשנת 2011 במאורעות "האביב הערבי" ועליית משטר האחים המוסלמים בראשותו של מורסי לא שינתה מהותית את המצב, ותעשיית הגז המצרית המשיכה לקרטע עד שנת 2014, מה עוד שמצרים לא שילמה את חובותיה לחברות ההפקה. בנסיבות אלו ראו החברות הזרות במצרים שותפה עסקית לא אמינה.²⁹

כאשר עלה הנשיא עבד אל-פתח א-סיסי לשלטון בשנת 2014, הוא מצא שוקת שבורה. הנשיא מובארק הזניח במשך שנים רבות את התחום ולא דאג לפתח מקורות אנרגיה חדשים. לאחר הדחתו נקלעה מצרים לתקופה ארוכה של אי-יציבות, שבעקבותיה נקלעה הממשלה המצרית לא רק לחובות כבדים, אלא גם למחסור בגז לצרכים פנימיים. מאז שנת 2012 חלה ירידה בקצב הפקת הגז במצרים. א-סיסי פעל לצמצם את החובות הכבדים, ונקט שורה של צעדי רפורמה לרבות הפרטה של משק הגז, שהניבו גילויים חדשים ומשמעותיים, והגבירו את מאמצי ההפקה בשנים 2015–2019. גולת הכותרת במחצית השנייה של העשור הקודם הייתה גילוי של מרבץ הגז "זוהר" על ידי חברת ENI האיטלקית.³⁰

מאז כינון ממשלו של א-סיסי חזר האמון של החברות הזרות ביכולותיה של מצרים לשלם את חובותיה שלא כמו בעבר, מה גם שתנאי הזיכיון והתמורה שהן קיבלו היו טובים יותר. בתוך

²⁷ אודות טארק אל מולה: [Tarek El-Molla](#), Wikipedia, Retrieved December 2022.

²⁸ אתר חברת EGAS – [Egyptian Natural Gas Holding Company](#).

²⁹ תמונת מצב זו באה לידי ביטוי במגוון של מקורות ובאופן ממוקד במאמרה של היבא זין, הפיכתה של מצרים למרכז אנרגיה אזורי, 2022.

³⁰ תיאור מצב המתבסס על מגוון של מקורות. לדוגמה: ["President Sisi urges Italy's Eni to expand its Egypt exploration activities"](#), *Energy Egypt*, October 15, 2020.

כך, בשנים אלו נהייתה מצרים לאחת ממפיקות הגז הגדולות באפריקה (מקום שלישי אחרי אלג'יריה וניגריה) ובמזרח הים התיכון. זאת הודות לגילוי מרבצי גז בהיקפים גדולים בעיקר במרחב הים הכלכליים של מצרים בים התיכון.

החזון המצרי הוא שעד שנת 2030 תאפשר הפקת הגז במצרים מחד גיסא אספקה מלאה של הצריכה המקומית (צריכה ההולכת וגדלה עקב גידול האוכלוסין המצרי), ומאידיך גיסא תותיר עודפים גם לייצוא. לפי אחד המקורות המצטט גורמי מקצוע בתחום האנרגיה: "צופים שעד שנת 2030 יהיו למצרים עודפי גז לייצוא שינועו בין כ-17 BCM ל-30 BCM בקירוב לשנה, ובין 7.5 ל-25 BCM לשנה עד שנת 2040".³¹ חזון זה מותנה ביכולותיה של מצרים לנקוט צעדים נוספים להטמעת טכנולוגיות להפקת חשמל ממקורות אחרים במטרה "לשחרר" יותר גז לייצוא, כגון: פיתוח אנרגייה ירוקה – טורבינות רוח, אנרגייה סולרית – הקמת סכר הידרו-אלקטרי חדש והקמת תחנת כוח גרעינית.

זו התחזית שעמדה על הפרק בשנת 2019. אולם לנוכח ההתפתחויות שהתרחשו במחצית הראשונה של שנת 2022, ובעיקר מלחמת רוסיה-אוקראינה, ניכרים שינויים כפי שראינו לעיל, והמגמה כיום במצרים היא להגדיל את כמויות ההפקה מצד אחד, ולצמצם ולחסוך בכמויות לצריכה עצמית, מצד שני, מה שיותר כמויות גדולות יותר של עודפי גז לייצוא. מעבר לכך, מתחמים אחרים להפקה נוספו לאור מכרזים חדשים שהתפרסמו בשנתיים האחרונות, ואשר נקבעו להם זוכים בים האדום ובאגן הירודוטוס הסמוך לגבול הלובי.³²

התפתחות מרבצי הגז הימיים במצרים הביאה בעקבותיה התפתחות של תעשיית גז ענפה בתווך הימי עצמו, ולאורך חופי הים התיכון ובכלל זה צנרת הולכה ומתקני הנזלה LNG. שני מתקני הנזלה (גז טבעי נוזלי): האחד ממוקם ב־Idku מזרחית לאלכסנדריה,³³ והשני Damietta מערבית לפורט סעיד.³⁴ יש לציין כי במתקני ההנזלה שהוקמו במצרים מעורבת חברה משותפת ספרדית-מצרית בשם SEGAS, חברה משותפת שהוקמה בתחילת המאה ה-21.³⁵

כאמור, מתקן ההנזלה ב־Damietta חידש בשנת 2021 את פעילותו לאחר הפסקה של כ-8 שנים. שני מתקני ההנזלה הם בעלי יכולת ייצור של יותר מ-12 מיליון טונות בשנה. נוסף לכך

³¹ אמנון פורטוגלי, "מאזן הגז במצרים – הצמיחה גדלה, אך גם העוני גדל", עבודה שחורה, 2 באוקטובר, 2019.

³² בעניין מכרזים חדשים בגבול המערבי של מצרים בים התיכון ראו: "Egypt agrees with five majors on West Mediterranean exploration", *Energy Egypt*, February 16, 2020; "Egypt signs Oil & Gas Exploration Agreements worth \$1 billion", *Energy Egypt*, January 3, 2021; "El Molla: New Oil & Gas exploration tenders coming soon", *Energy Egypt*, January 31, 2021.

³³ על פוטנציאל ההנזלה של מתקן Idku ראו: "Egyptian LNG Project, Idku", *NS Energy*, Retrieved December 23, 2022.

³⁴ "Damietti Segas LNG Terminal", *Global Energy Monitor Wiki*, edited July 13, 2022.

³⁵ על פעילותה של החברה המצרית-ספרדית המשותפת ראו: "SEGAS Liquefied Natural Gas Complex, Damietta", *Hydrocarbons Technology*, Retrieved December 23, 2022.

יש מתקן קיבול/אחסון של גז נוזלי גם בצפון מפרץ סואץ במקום ששמו "עין סוחנה", והוא נועד לשפר את שינוע הגז הנוזלי ממדינות אסיה ואליהן.

איור 7: מתקן ההנזלה Idku עם כושר ייצור של כ־7.2 מיליון טונות גז נוזלי בשנה ופוטנציאל לגידול נוסף³⁶

איור 8: מתקן ההנזלה ב־Damietta שחידש פעילותו, והוא עם כושר ייצור של כ־5 טונות גז נוזלי בשנה עם פוטנציאל גידול ככל שיורחב³⁷

זאת ועוד, מצרים שחופיה ונמליה משתרעים בים התיכון ובים האדום, תשאף, להערכתי, ליצור נמל או שניים במאפיינים של נמל Hub (נמל שהוא מרכז גז טבעי אזורי) לייצוא LNG ממקורותיה שלה עצמה, וממקורות זרים נוספים כמו קפריסין וישראל.

³⁶ מקור האיור: [Welcome to Egyptian LNG](#), Egyptian LNG Website

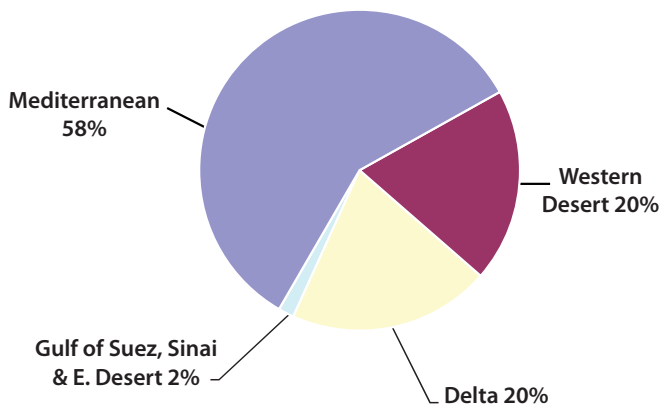
³⁷ מקור האיור: Mariana Somensi, "[ADNOC LNG Signs \\$860M EPC Contract with Tecnicas Reunidas](#)", *Egypt Oil & Gas*, September 26, 2018

מנקודת ראות אובייקטיבית, לית מאן דפליג, כי מצרים היא שחקנית חשובה במזרח הים התיכון בכל הנוגע לשטחי EEZ במרחב הימי. התפתחויות נוספות שהתרחשו בשנים 2021–2022 מגדילות את יכולותיה של מצרים להמשיך ולהיות שחקן מרכזי ובוולט בהפקת גז טבעי מהמרבצים במים הכלכליים שלה.

ביוני 2022 פרסמה חוקרת מצרית מאמר על הפיכת מצרים למרכז אנרגייה אזורי. ניכר שבכתיבת מאמר זה ניזונה החוקרת ממידע עדכני מטעם הרשויות המצריות. לדבריה, בשנים 2011–2013 חל קיפאון במאמצי הפיתוח של תשתיות האנרגייה. בשנת 2014 במשתמע לאחר עלייתו של הנשיא א-סיסי לשלטון, חודשה הפעילות במערך ייצור וחיפוש מקורות האנרגייה. החוקרת מציינת כי בין השנים 2014–2020 נחתמו 84 הסכמי חיפוש עם חברות אנרגייה בין-לאומיות אשר התחייבו להשקעה מינימלית של 14.8 מיליארד דולר, ומצרים קיבלה 1.1 מיליארד דולר כמענק על חתימת הסכמי קידוח של 351 קידוחים. הסכמים אלו ותיחום השדות בצורה מסודרת החזירו את האמון הבין-לאומי בשוק הפקת מקורות האנרגייה במצרים.³⁸

מרבצי גז מוכחים ופעילים בים התיכון

מבחינה סטטיסטית יצוין הנתון לפיו כמעט 60% מכמות הגז המופקת במצרים מקורה במרבצים המצויים במים הכלכליים שלה בים התיכון כמתואר בדיאגרמה באיור 9 להלן:³⁹

איור 9: כמות הגז המופקת במצרים במרבצים במים הכלכליים שלה בים התיכון בשנים 2019–2018⁴⁰

להתרשמות ממכלול מרבצי הגז של מצרים בים התיכון, תוצג להלן רשימת מוקדי ההפקה במרחב הימי המצרי בים התיכון. אך בטרם יפורטו עיקרי מרבצי הגז הימיים הפעילים כיום

³⁸ היבא זין, הפיכתה של מצרים למרכז אנרגייה אזורי, 2022.

³⁹ Egyptian Natural Gas Holding Company, *Sustainable Energy Leap*, Annual Report 2018–2019, EGAS, (2019).

⁴⁰ Ibid, p. 26.

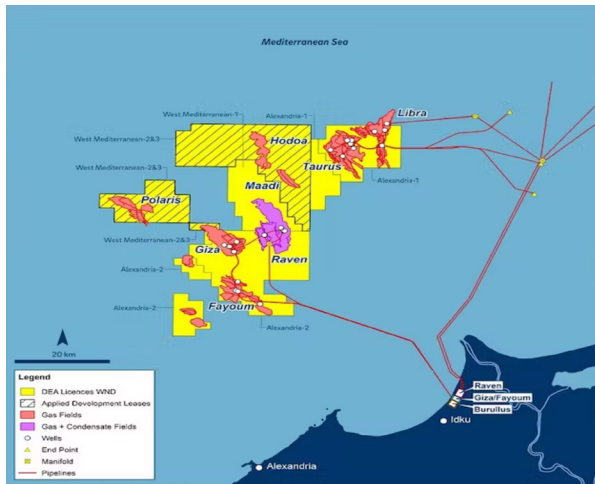
במצרים, תצוין העובדה ההיסטורית לפיה שדה הגז הימי המצרי בים התיכון התגלה לראשונה בשנת 1969 במרחב הימי מול אבו־קיה. זה היה שדה הגז הימי הראשון במצרים.⁴¹

מאז החלה פעילות ומעורבותן של חברות אנרגייה זרות שעוסקות בהפקת גז טבעי במצרים, גם במרבצי הגז היבשתיים וגם מרבצי הגז הימיים. החברות הגדולות, הוותיקות והמובילות בתחום זה הן בעיקר BP הבריטית, ENI האיטלקית, ו־Shell ההולנדית. בשנתיים־שלוש האחרונות התווספו עוד חברות אנרגייה כגון ענקיות האנרגייה האמריקאיות Chevron ו־Exxonmobil, Total הצרפתית, Edison האיטלקית, Energean היוונית וחברת Mubadala האמירית.

גם ספרד מעורבת בתעשיית הנזלת הגז הטבעי במצרים באמצעות חברת Union Fenosa, שהקימה בתחילת המאה ה־21 חברה מצרית-ספרדית משותפת בשם SEGAS, בהקשר להקמתו ותפעולו של מתקן ההנזלה ב־Damietta שגם חברת ENI האיטלקית הייתה שותפה לתפעולו. המתקן היה מושבת במשך כ־8 שנים ובלחצה של חברת ENI חודשה פעילותו בשנת 2021.⁴²

מרחב אלכסנדריה והדלתא של הנילוס

WND (מערב הדלתא של הנילוס) – מרבץ בעומק הים בטווחים של 60–80 ק"מ צפונית לאלכסנדריה. חברת הזיכיון וההפקה העיקרית במרבץ זה היא British Petroleum– BP.

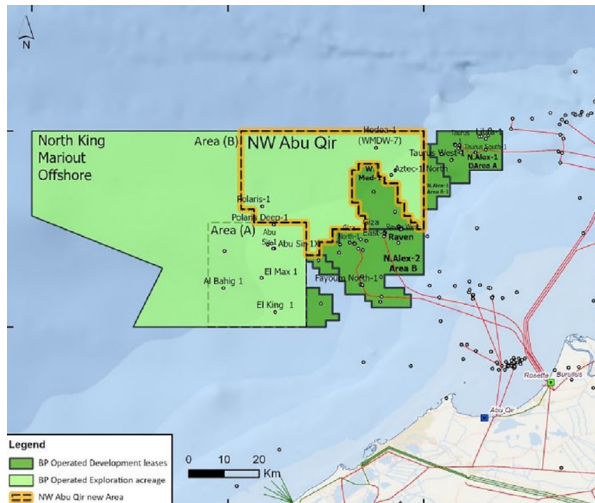
איור 10: מרבץ מערב הדלתא של הנילוס (WND) מצפון לאלכסנדריה⁴³

⁴¹ אתר המשרד לדלק ולמקורות מינרליים של מצרים, "Natural Gas", Ministry of Petroleum & Mineral Resources, Retrieved December 2022.

⁴² חברת ENI מקדמת שיחות בין השותפים של מתקן Damietta לחידוש פעילותו: "Eni: Talks resume on restarting Egypt's idled Damietta LNG facility", *Energy Egypt*, October 11, 2020.

⁴³ Offshore Staff, "BP brings two more gas fields onstream offshore northern Egypt", *Offshore*, February 11, 2019.

צפון מערב אבוקיר – בסוף נובמבר 2022 נודע כי חברת BP הבריטית, שפועלת כ-60 שנים בשותפות מוצלחת במצרים ובהשקעה מצטברת של מעל 35 מיליארד דולר, זכתה בשני גושי חיפוש חדשים של גז צפונית מערבית למרבץ "מערב הדלתא של הנילוס" (WND) שגם אותו מפעילה כאמור BP שנים רבות. שני הגושים החדשים משתרעים על שטח של כ-1,000 קמ"ר ובעומק מים של בין 600 ל-1,600 מטר.⁴⁴

איור 11: מתחם חדש שבו זכתה חברת BP בצפון מערב אבוקיר – השטח הצבוע בגוון ירוק בהיר ומוקף בקו בגוון גז. המתחם הצבוע בגוון ירוק כהה הוא מרבץ WND שברובו תחת הזיכיון של BP⁴⁵

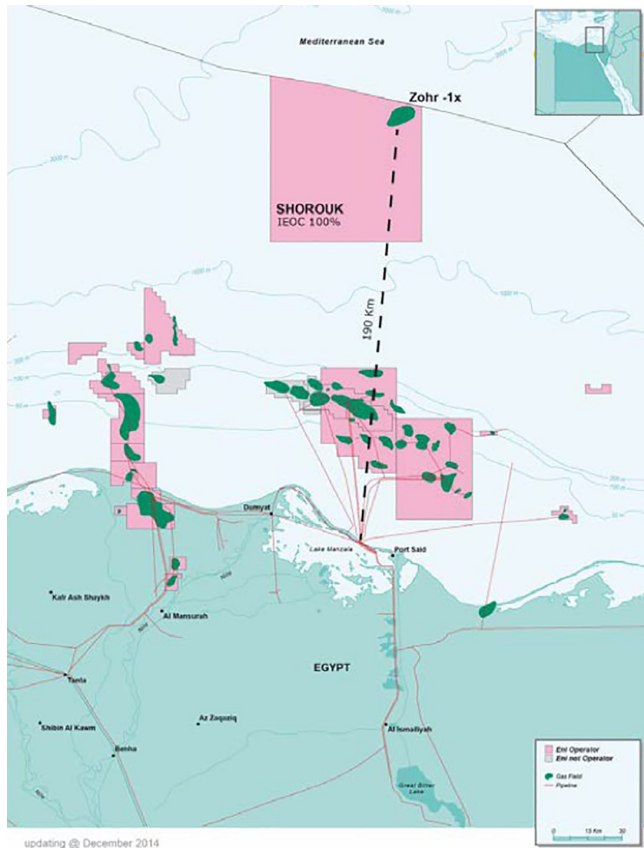
"נורוס" – מרבץ במים רדודים מצפון לדלתא. במתחם המכונה great nooros area סמוך למתחם WND אך קרוב יותר לחוף, בתחילת יולי 2020 הודיעה חברת ENI האיטלקית כי במתחם "נורוס" התגלתה באר חדשה כ-11 ק"מ מהחוף ובעומק מים של כ-22 מטר עם פוטנציאל הפקה מבטיח של שכבת גז בעובי ניכר של כ-150 מטר.

"זוהר" Zohr – גולת הכותרת – מרבץ ענק שהתגלה בשנת 2015 על ידי חברת ENI האיטלקית. ההפקה ממנו בהיקף של 2.3 מיליארד רגל מעוקב ביום החלה ביולי 2019. חברת ENI היא החברה המובילה במרבץ זה אולם שותפים לה גם BP הבריטית וגם Mubadala האמירית. לדעת חוקרים רבים גילוי זה סימן את התפנית במעמדה של מצרים כמפיקת גז באפריקה ובים התיכון, וכזו שתהיה מרכז אנרגייה אזורי. מכל מקום, מרבץ "זוהר" נחשב לאחד ממרבצי הגז הגדולים בעולם והגדול ביותר בים התיכון.⁴⁶

⁴⁴ ["BP Awarded Two Exploration Blocks in Egypt's Offshore Nile Delta" Energy Egypt](#), November 28, 2022.

⁴⁵ .Ibid.

⁴⁶ ["Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea"](#), ENI.com, August 30, 2015.

איור 12: מרבץ "זוהר" במרחק של 150 ק"מ מצפון לחוף ובגבול הצפוני של תיחום EEZ-המצרי⁴⁷

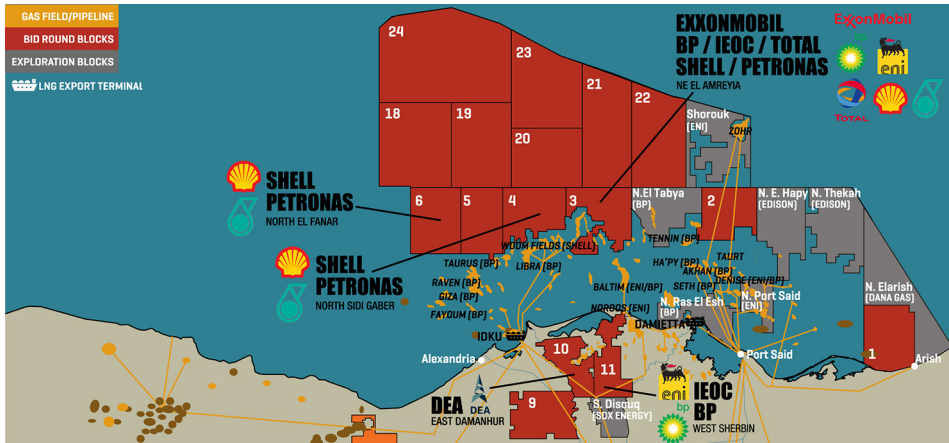
"אטול" – התגלה בשנת 2017, כ-40 ק"מ מצפון ל-Damietta. גילוי והפקה חברת BP.

בסמיכות למרבצי WND שמצפון לאלכסנדריה במתחם המכונה great nooros area פורסמו לאחרונה מכרזים חדשים הפעם בהתייחס לבלוקים מס' 3, 4, 6. אזור זה נושא את הכינוי North Marakia. כאן זכו ככל הידוע החברות הגדולות: ENI האיטלקית, Total הצרפתית, ExxonMobil האמריקנית, חברת Shell ההולנדית, וכנראה שגם חברת BP הבריטית תהיה מעורבת.

במרחב שמול הדלתא של הנילוס, מול מפרץ אבוקיר זכתה חברת Energean היוונית בשנת 2021 במכרז להפקת גז במרבץ הכולל 4 שדות במים רדודים יחסית (30–80 מטר) הקרוי מרבץ North El Amriya and North Idku.⁴⁸

⁴⁷ "Zohr Gas Field", *Offshore Technology*, February 26 2021

⁴⁸ על זכייתה של חברת Energean בזיכיון במפרץ אבוקיר ראו: "North El Amriya and North IDKU", *Energean*, Retrieved December 23, 2022

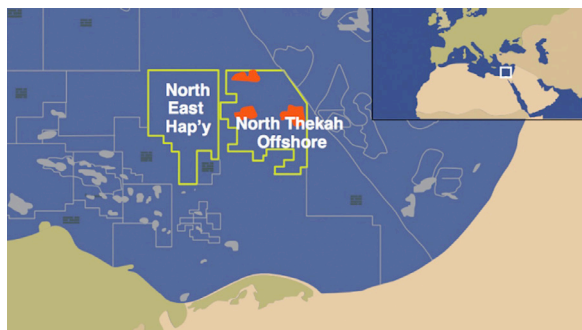

איור 13: זכייה במתחמים חדשים (3, 4, 6) מצפון לאלכסנדריה ולדלתא של הנילוס⁴⁹

המרחב מול חופי צפון סיני

"נור" ו"תמסח" מרבצים מול חופי צפון סיני – בהובלה של חברת ENI האיטלקית ובשותפות עם חברות נוספות ובהן גם Mubadala האמיריתתית ו־BP הבריטית.

North East Hap's ו־North Thekah Edison. שר הנפט המצרי, טארק אל מולא, הודיע ב־21 ביוני 2020 על החוזים החדשים בשני מתחמים מול חוף צפון סיני שבהם זכתה חברת Edison האיטלקית בשותפות עם חברת Energean היוונית.⁵⁰

איור 14: מתחמים חדשים מול חופי צפון סיני שבהן זכו לאחרונה החברת אדיסון האיטלקית ואנרג'יאן היוונית⁵¹

⁴⁹ תרשים מפה המציג את הזכייה במתחמים מצפון לאלכסנדריה ולדלתא של הנילוס ראו: ["EGAS, EGPC 2018 Bid Rounds results announced with 12 blocks awarded"](#), Energy Egypt, February 13, 2019

⁵⁰ ["Edison successfully completes Ameerq 1-X exploration well offshore Egypt"](#), Energy Egypt, June 2, 2020; [North East Hap'y](#), Energean, June 2020

⁵¹ Edison successfully completes Ameerq 1-X exploration well offshore Egypt, 2020

Thuraya – מרבץ גז מצפון לאל-עריש, סמוך מאוד למים הכלכליים של הרשות הפלסטינית מול רצועת עזה Gaza Marine. כיום יש לחברת ENI האיטלקית זיכיון במתחם זה ובנובמבר 2022 נודע כי החברה החלה לקדוח ויש לה ציפיות אופטימיות למצוא שם מרבץ גז עשיר בדומה למרבץ שהיא מצאה בעבר בשדה Zohr.⁵²

NARGIS – עוד מרבץ מול חופי צפון סיני בחלק המזרחי של המים הכלכליים של המצרים – זהו מרבץ חדש ודבר גילוייו על ידי חברת Chevron האמריקנית, בשותפות עם חברת ENI האיטלקית, נודע באמצע חודש דצמבר 2022.⁵³ באיור 15 מוצגים מתחמי הקידוח של חברת Chevron במים הכלכליים של מצרים שעיקרם ממערב לאלכסנדריה בעוד שהמרבץ החדש Nargis, מול חופי צפון סיני, ממוקם בפאה המזרחית של ה-EEZ המצרי בסמוך לפאה המערבית של ה-EEZ הישראלי והפלסטיני.

Source: Chevron Corp.

איור 15: מתחמי הגז שבהם פועלת חברת Chevron במצרים⁵⁴

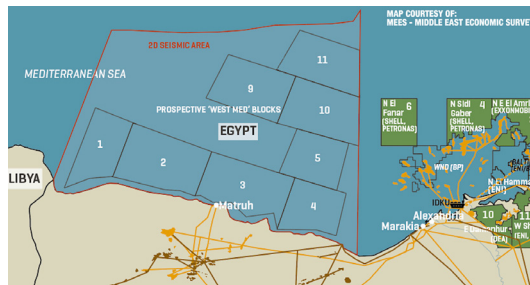
⁵² להלן הודעת חברת ENI על תחילת קידוח מצפון לאל-עריש, Ed Reed, "[Eni Plunges into Thuraya](#), *work, Picking Up from Dana Gas*", *Energy Voice*, November 28, 2022

⁵³ "[Chevron Hits a Motherlode in the Mediterranean](#)", *Africa Oil+Gas Report*, December 19, 2022; Reuters News Service "[Egypt discovers large gas field in Mediterranean, minister says](#)", *Cyprus Mail*, December 19, 2022

⁵⁴ Jacob Dick, "[Chevron, Egypt Pondering Increased Natural Gas Exports](#)", *NGI, Natural Gas Intelligence*, June 27, 2022

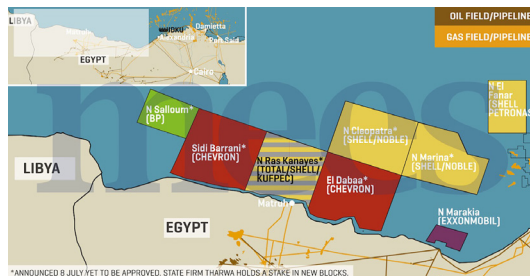
מרחבי חיפוש חדשים במערב "אגן הירודוטוס"

אגן "הירודוטוס" משתרע מול חופי מצרים ממרכז הדלתא של הנילוס במזרח ועד לגבול הלוּבּי במערב. בסוף שנת 2019 התפרסם במצרים מכרז חדש לחיפוש מרבצי גז ב־11 בלוקים, מתוכם 8 בלוקים בקטע המערבי של אגן "הירודוטוס" המשתרע עד הגבול הלוּבּי (איור 16).⁵⁵

איור 16: פריסת שמונת הבלוקים באגן הירודוטוס שנכללו במכרז⁵⁶

ביולי 2020 נודע על זכיית חברות זרות במספר מתחמים (בלוקים) מתוך השמונה שנכללו במכרז החדש באגן הירודוטוס. אחת החברות היא "שחקנית" חדשה באזורנו – ענקית האנרגיה האמריקנית Chevron. לצידה בבלוקים האחרים חברת BP הבריטית, חברת Total הצרפתית ו־Shell ההולנדית (איור 17).⁵⁷

איור 17: זכינות חדשים באגן הירודוטוס המערבי⁵⁸

⁵⁵ הודעת משרד האנרגיה המצרי באוקטובר 2019 על פרסום מכרז עבור 11 בלוקים במערב החוף המצרי: ["EGAS upcoming Bid Round will include 11 Blocks in Egypt's West Mediterranean"](#), Energy Egypt, October 20, 2019.

⁵⁶ הודעת משרד האנרגיה המצרי על פרסום מכרז ל־8 בלוקים באגן הירודוטוס שביחס לחלקם נקבעו זכויות כמפורט בהמשך, ["Egypt agrees with five majors on West Mediterranean exploration"](#), Energy Egypt, February 16, 2020.

⁵⁷ ["MEES: Egypt bags all five Supermajors with key West Mediterranean awards"](#), Energy Egypt, July 11, 2020.

⁵⁸ ibid. תשומת לב לכך שפעילותה של חברת Chevron בחוף המערבי של מצרים היא נוסף לפעילותה שנודעה בדצמבר 2022 במרבץ הימי Nargis מול צפון סיני.

סיכום ומסקנות

מצרים היא שחקנית חשובה ובת השפעה במזרח הים התיכון גם בהיותה בעלת נתח משמעותי של מרבצי גז שופעים עם עתודות גדולות המשתרעים במים הכלכליים שלה, מאזור אל-עריש בצפון סיני במזרח ועד לאזור סולום הסמוך לגבול הלובי. נוסף לכך עומדת לרשות מצרים תשתית מפותחת יחסית של מתקני הנזלת גז עם יכולת ייצור של יותר מ-12 מיליון טונות בשנה ותחזית לגידול בכושר הייצור, ככל שתתבצע השקעה נוספת של חברות הגז הזרות הגדולות במתקני ההנזלה. תשתיות ההנזלה מקנות למצרים יתרון לא מבוטל בהתחשב בביקוש הנוכחי ל-LNG (גז טבעי נוזלי) של צרכניות שונות ברחבי העולם בכלל ובשוק האירופי בפרט בעיתוי הנוכחי.

הגילויים החדשים מאמצע העשור הקודם, ובראשם מרבץ "זוהר" וגילויים נוספים, במסגרת תוכנית ומאמצי הפיתוח המואצים של מגזר זה, הביאו לכך שיכולת ההפקה של גז טבעי במצרים עומדת על כ-7.2 מיליארד רגל מעוקב ליום – קצב שיא של מגזר זה במצרים.

עתודות הגז במצרים גדלו בשנים האחרונות פי שמונה לעומת העתודות שהיו ידועות בין השנים 2010–2014. על פי *Oil & Gas Journal*, נכון לינואר 2021 עתודות הגז של מצרים עמדו על כ-63 טריליון רגל מעוקב (Tcf),⁵⁹ ולדעתי עוד היד נטויה, זאת, ככל שיתגלו מרבצים נוספים באגן הירודוטוס בסמוך לגבול הלובי ובצפון הים האדום לאחר שיפותחו על ידי הזכיינים שזכו בשנתיים האחרונות במכרזים החדשים בהתאמה וככל שתתפרסם חבילת מכרזים חדשה בשנת 2023.

בתחילת שנת 2023 צפוי להתפרסם במצרים מכרז חדש להפקת גז ב-12 מתחמים במדבר המערבי ובים התיכון. הגשת ההצעות למכרז תתאפשר עד סוף הרבעון השני של שנת 2023.⁶⁰ ככל שייבחרו חברות שתזכינה בנתחים החדשים, הרי שהדבר יהיה נוסף למרבצי הגז העצומים הקיימים במרחב המים הכלכליים של מצרים בים התיכון.

בשלוש השנים האחרונות היינו עדים למתיחויות ומחלוקות על רקע מדיני ופוליטי בהתייחס לאזורי השליטה והבעלות על המים הכלכליים במזרח הים התיכון. למרות זאת, ראוי לציין כי שוק האנרגיה והגז, בהיותו מושפע בעיקר משיקולים כלכליים של רווח והפסד, איננו מושפע משיקולים מדיניים או אידאולוגיים. הראיה לכך היא שמתיחות בין מדינות אין פירושה היעדר סחר ביניהן גם בתחום גז, כפי שאנו למדים מהסחר בין טורקיה למצרים, או אפילו אספקת גז ישראלי דרך מצרים לירדן וממנה לסוריה ולבנון.

בהקדמה למאמר זה צוינה שאיפתו של שר האוצר המצרי, שאותה ביטא בקיץ האחרון, להגיע להיקף ייצוא חודשי של גז טבעי בסכום חודשי של 1 מיליארד דולר. משמעות הדבר היא שמצרים תשאף ותפעל להשגת היעדים האלה:

⁵⁹ *Country Analysis Executive Summary: Egypt*, EIA, US. Energy Information Administration, April 4, 2022, p. 6

⁶⁰ "[Egypt Will Offer 12 Blocks for Gas Exploration](#)", *Africa Oil+Gas Report*, December 19, 2022.

- תגביר את התפוקה של בארות הגז שלה מעבר למה שתכננה במקור לשנים הבאות.
- תצמצם ותייעל את הצריכה העצמית של גז טבעי כדי להפנות יותר לייצוא.
- תזרז את יישום החיפוש וההפקה של המרבצים שלהם נקבעו זוכים חדשים.
- תחתור לרכוש כמויות נוספות של גז טבעי מישראל, יוון וקפריסין במטרה לשווקו כגז נוזלי במחיר גבוה יותר.

המים הכלכליים המצריים במזרח הים התיכון ובעתיד כנראה גם בים האדום, מהווים אם כן, עוגן כלכלי מובהק עבור המצרים, ומקור הכנסות משמעותי ביותר לאוצר המצרי. זאת, יחד עם מקור ההכנסות מתעלת סואץ.

במידה רבה ניתן להצביע על המשאבים הימיים של מצרים והצורך להגן עליהם כעל גורם מרכזי להתעצמותו של הצי המצרי בכלי שיט מתקדמים, וכן במאמצי הפיתוח המואצים של נמלים ומעגנים (לרבות לשימוש צבאי) בחופי מצרים.

חלק מהפיתוח של הנמלים והמעגנים נוגע במישרין לתחום תשתיות הגז וסחר הספנות (שגם הוא תחום ההולך והמתפתח במצרים בהתאם לתוכנית אב מסודרת), וחלקו האחר של פיתוח הנמלים מתייחס לפריסת כלי שיט צבאיים בנמלים צבאיים חדשים או מחודשים כמו נמל 3 ביולי (ג'רוב) בסמוך לגבול עם לוב, ונמלי אבו־קיר ופורט פואד – כולם בים התיכון. בעוד נמל ברניס החדש בים האדום בסמוך לגבול עם סודאן נועד לפריסת כלי שיט שיגנו על המים הכלכליים ומרבצי הגז שיתגלו בים האדום בעתיד הקרוב (גם כאן התפרסם, כאמור, מכרז ונקבעו זה מכבר זוכים בשלושה מתחמים).⁶¹

אשר לישראל, מצרים היא מדינה שכנה שיש עימה הסכם שלום מעל 40 שנים. בהיות מצרים שחקן בעל השפעה במזרח הים התיכון בתחום האנרגטי, הרי שמטעמים של שכנות טובה וכדאיות כלכלית הדדית משותפת ומשלימה, חשוב שבקרוב מקבלי ההחלטות במדינת ישראל תהיה מודעות לפוטנציאל המוכח של המים הכלכליים ותעשיית הגז של מצרים.

העובדה שבשנתיים האחרונות, שתי חברות אנרגייה גדולות (Chevron האמריקנית ו־Energean היוונית) החלו לפעול גם במצרים וגם בישראל, טומנת בחובה פוטנציאל טוב להידוק הקשרים בין שתי המדינות, בתחום האנרגטי בכלל, ובמה שנוגע לניצול מרבצי הגז במים הכלכליים בפרט.

משכך, נכון וראוי יהיה לראות בה חוליה חשובה במארג ידידותי במזרח הים התיכון (שכולל את יוון, קפריסין, ישראל ומצרים ואולי בעתיד גם לבנון ככל שהשליטה שם תהיה בידיים לא עוינות). גם טורקיה, ככל שתגיע להבנה בחסות בין־לאומית בהקשר למחלוקות שיש בינה ובין יוון וקפריסין, עשויה אף היא להשתלב באותו מארג של מדינות מפיקות גז ומייצאות אותו במטרה לתת מענה לביקוש העולמי בעת הנוכחית.

⁶¹ גואטה, "מים כלכליים" (EEZ) במרחב הים האדום סיכויים וסיכונים", 2022; ורדי וגואטה, "ריאיון עם פריק (אלוף ימי) אחמד ח'אלד מפקד חיל הים המצרי היוצא", 2022.

אשר למישור הביטורלי שבין ישראל ומצרים, הרי המים הכלכליים של מצרים משמשים פלטפורמה שיש בה פוטנציאל לשיתופי פעולה בין מצרים לישראל גם בהיבטים כלכליים ומסחריים, וגם בהיבטים ביטחוניים והתמודדות עם איומים דומים ומשותפים. ככל שיתקיימו שיתופי הפעולה בהיבטים אלה, תהיה בכך תרומה להמשך קיומו וביסוסו של הסכם השלום בין שני המדינות.

בנוגע לשיתוף פעולה כלכלי ומסחרי בין שתי המדינות, במיוחד על רקע העלייה בביקוש לגז נוזלי עקב מלחמת רוסיה-אוקראינה, מן הראוי לציין כי בחודש יוני 2022 חתמה שרת האנרגיה הישראלית דאז קרין אלהרר בקהיר על מזכר הבנות משולש (ישראל, מצרים והאיחוד האירופי) שלפיו הגז הישראלי יובל למתקני ההנזלה המצריים, ומשם לאירופה. הצדדים הסדירו את חלוקת הגז הישראלי בין מצרים לבין האיחוד האירופי. סוגייה נוספת שהוסדרה עם מזכר ההבנות החדש היא ההחלטה כי ישראל תשתמש בשנים הקרובות במתקני ההנזלה במצרים כדרך להובלת הגז לאירופה. במזכר נקבע כי הצדדים שחתומים עליו יפעלו יחד כדי לאפשר אספקה סדירה של גז טבעי למדינות החברות באיחוד האירופי ממצרים, מישראל ומיעדים אחרים. וזאת באמצעות תשתיות הנזלת גז טבעי הקיימות במצרים.⁶²

קרוב לוודאי שעודפי ייצוא הגז הנוזלי של מצרים וישראל ייתנו מענה חלקי וקטן בלבד לצורכי הביקוש של אירופה, אולם יש בהבנות החדשות משום סנונית שתבשר על הבאות. לדוגמה בדיקה מחודשת בעניין ההיתכנות הכלכלית והריאלית למימוש פרויקט צינור הגז EAST-MED.

תודות

תודה לד"ר עילי רטיג, מרצה במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בראילן ומומחה לנושאי אנרגיה על הערותיו ותובנותיו המקצועיות. תודה גם למר ברוך פרצמן, לשעבר ראש ענף הידרוגרפיה בחיל הים ולשעבר מנהל בכיר במרכז מיפוי ישראל, על עצותיו הנבונות ועל תרומתו בהעברת חלק מהעזרים שנכללו במאמה.

⁶² דני זקן, "עכשיו זה רשמי: ישראל, האיחוד האירופי ומצרים חתמו על הסכם ייצוא גז", גלובס, 15 ביוני 2022.

שלמה גואטה, אל"ם (בדימוס), שירת בסדיר ובמילואים במשך כ־50 שנה בשורות המודיעין של חיל הים במגוון תפקידי שטח, איסוף ומחקר. בתפקידיו האחרונים שימש כראש מחלקת המחקר של מודיעין חיל הים. סיים בהצטיינות לימודי תואר ראשון בחוג מורחב של המזרח התיכון כמו גם חטיבות בהיסטוריה כללית ובסטטיסטיקה. בוגר הקורס הבין־שירותי הבכיר למודיעין. זכה לפרס ראש אמ"ן לחשיבה יוצרת. בתפקידיו האזרחיים, שימש בתפקידי ניהול בכירים בעיריית רעננה, בין השאר ראש מנהל הנדסה ותשתיות, יו"ר תאגיד המים וסמנכ"ל העירייה לתכנון אסטרטגי. מאז קיץ 2019 משמש כעמית מחקר במרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית באוניברסיטת חיפה.